

SLOVENSKI LIST

Izhaja vsak ponedeljek zjutraj

Uredništvo: Kopitarjeva ul. št. 6/III
Telefon št. 3487, Interurban 3487
Zakopisi se ne vračajo

Posamezna št. 1 Din, mesečno, če se sprejema list v upravi, naročnina 4 Din, na dom in po nošti dostavljen list 5 Din. Celoletna naročnina 50 Din, polletna 25 Din, četrtletna 13 Din. Inserati po dogovoru

Uprava: Kopitarjeva ulica št. 6/III
Poštni ček. račun, Ljubljana 15.179
Telefon šte. 2549

Odkritje Cankarjevega spomenika na Vrhniki

Sijajna manifestacija slovenskega naroda svojemu kulturnemu velikanu - Sprevod udeležencev slovesnosti - Sv. maša pri sv. Trojici - Genljivo odkritje spomeniške plošče na Cankarjevi rojstni hiši - Slovesno odkritje spomenika Ivanu Cankarju, kiparskega dela g. Jurkoviča - Pomembne napitnice na slavnostnem banketu v Rokodelskem domu - Ljudska veselica

Vrhnika, 10. avgusta.

Ze v zgodnjih jutranjih urah se je ob krasnem vremenu začelo zbirati na Vrhniki ljudstvo iz vseh krajev naše ožje domovine, da prisostujejo velepomembnemu kulturnemu dogodku odkritja Cankarjevega spomenika. Z jutranjim vlakom je dospelo iz Ljubljane ogromno število častilcev našega velikega pesnika in pisatelja. Na vrhniskem kolodvoru, ki je bil okrašen, se je vršil svečani sprejem došlih gostov ob sviranju godbe, nato se je izpred postojne Mantova, ob vzhodu še neodkrita Cankarjeva spomeniška, razvil sprevod, v katerem so korakale korporacije z zastavami, razna društva, obilo odličnega občinstva, Sokoli in gasilci v kroju ter lepo število narodnih noš. Sprevod je krenil po cesarski cesti, mimo Rokodelskega doma proti farni cerkvi sv. Pavla do Velikega klana in po Velikem klaneu do sv. Trojice.

Sv. maša v cerkvi sv. Trojice

Ogromni val ljudstva, vabljenega in prostovoljno došlega, je kmalu zagrnil ves raj pred prelepo cerkvo sv. Trojice, kajti premnogo ljudstva v cerkvi ni našlo prostora. Krasno vreme je dalo slavju svej zali počast, možnarji so potkali in vspevali se je razlegalo radostno vzklikanje.

V struinih beli cerkvi pa je monsignor Karlo Cankar, brat slavnega pisatelja, daroval liho sv. mašo zadržano za pokojnega brata, kateremu je bilo današnje vrhnisko in slovensko slavo namenu. Melani zbor je s priščno cerkveno pesmijo sprejel genljivo daritev. Sv. maši so prisostvovali domačini in tuji, videli smo zastave, kroje in narodne noše, a pred oltarjem — rodni brat povečal svojemu rodnemu bratu svojo molitev — zaros, razžaban in da sva segajo prizori!

Nobne je šlovska predstava šlovska bližina velikega pokojnika pri tem cerkvenem opravilu. Pred božjim prestolom se je pogovarjal brat, svetnik z bratom mučenikom in trpinom, najvernejšim z gleda našega slovenskega ljudstva.

Po končani službi božji se je vsul val ljudstva po strmini Cankarjevemu klaneu nizdol pred Brezova rojstno hišo. Nespregledna množica je obšla na klaneu, visoko gor, skoraj do sv. Trojice se spopla, a pred tesnim prostorom Cankarjeve rojstne hiše so se zbrali vabljeni gostje in domačini, da prisostujejo odkritju spomeniške plošče.

Odkritje spomeniške plošče na Cankarjevem domu

Vrhniski župan dr. Maroll je začel svoj govor, spominjajoč se matere vrhniskega slavljenca. S pretresljivimi besedami je znal obuditi in poslušalci veličino lište siromašne in tako bogate slovenske matere, ki je bila Cankarjeva in ki je zasluzila, da ji je sin postavil tak spomenik, da more veljati kot simbol vsem neščelim siromašnim in ljubezni tako beglim slovenskim materam, kot je bila neopozabna Cankarjeva mati.

Ko je župan zaključil svoj govor, vzklikajoč

veliki slovenski materi, je padla zavesa s spomeniške plošče in pevski zbor je zapel milo in lepo slovensko pesem.

S klance je krenil sprevod proti slavnostnemu prostoru.

Odkritje Cankarjevega spomenika

Na slavnostni tribuni so zavzeli svoja mesta predstavniki oblasti in javnosti, vsem na čelu pomočnik bana dravske banovine g. Oskar Pirkmajer, zastopnik armade, rektor univerze g. dr. Dolenc, g. podžupan ljubljanski prof. Jarec, občinski svetnik g. Likozar za ljubljanski občinski odbor, g. podpredsednik zbornice za TOI Ivan Ogrin, g. inž. Klodit, zastopnik Prosvetne zveze g. prof. Dolenc, zastopnik Matice Slovenske g. Josip Vidmar, zastopnik Pen-kluba g. prof. Koblar, vsi ti poleg veljakov vrhniskih in mnogih drugih odličnih osebosti.

Slavnostni spored je otvoril predsednik vrhniskega odbora za postavitev Cankarjevega spomenika g. Jurca, ki je v jedrnatih besedah obrazložil historični spomenika ter na koncu svojega govora vzklilknil:

>Zavesa padle

nakar se je ob tušu godal razkril bronasti kip na kamnitem podstavku, predstavljajoč sedečega, zamisljenega Ivana Cankarja.

Za tem so bile prečlane brzojavke, med katerimi je zlasti omenili priščno brzojavko ministrice Sveglja, pesnika Otona Zupančiča in igralca Hinka Nučiča.

Slavnostni govornik F. S. Finžgar je raz govorniško tribuno govoril ob splošni pozornosti sledeči velepomembni govor:

Pred 33 leti je ugasnila tankaj na Klaneu žena in mati. Zena moža, ki ni imel razen delavne roke — nišnar, mali otrok, ki niso dobili od doma drugega kot njeno veliko ljubezen. Ta mati stoji danes živa pred nami, s solnem očarjen lik povzličanega trpljenja: Ona — ona — za vse druge slovenske matere. Ta mati je podoba tistih naših mater, ki jim ni nobenih polov preveč, nobenih prošnja dovolj, ki jim niso nobene solze pregrenek, noben stradež prehud, nobeno delo pretežko — za otroka! Ta mati ne obupuje, ko obupava družina in vsi otroci. Ona jim govori: »Le potrpite malo! Ne smete govoriti, da se nikoli ne bo spremenilo. Greh je. Če misliš, da se nikoli ne bo izpremenilo, pa se res ne bo spremenilo. — Ne smete tako misliti! — To je mati in žena trdno vero v svoj zarod in mati večnega upanja v boljšo bodočnost.

In danes odgrinjamo obraz sina le preroko matere. Odgrinja ga vpricho naroda njegov rodni kraj, ki je spoznal svojo narodno in šlovske dožnost, da postavi spomenik Ivanu Cankarju tam, kjer se je rodil, kjer je zahteval isti vroč srec svoje matere, občutil svoje nemirno srce in spoznal trpečo srec svojega naroda.

O Ivanu Cankarju lahko rečemo s Horacijem: Sam si je postavil monument, ki je vse drugače trden kot bron. Da, sam si ga stavi in njegova senca in luč lega in sega do Rusije, Nemčije, v London, v Italijo in v Ameriko — že po vsem svetu in raste od dne do dne. Toda ta resnica nas ne odvrže od dožnosti, da imamo Cankarja tudi v bronu pred seboj. Resnična hvaličnost zahteva krava tudi v dejanju. In Vrhnika izreče ta hip besedo avaležnosti — v kamen vklesano in v bron o! —

In ob tej slovenski uri — kaj naj bi vam povedal o Cankarju? Morja ka o njegovih delih? Ni mogoče. Preveč jih je. In pa — kdo je se, ki jih ne pozna? In če je res še kdo v Sloveniji, ki danes Cankarja ne pozna, je naš vel list na drevcu slovenskega naroda.

Zato bi želel, da si skušamo odgovoriti le na eno vprašanje:

Kaj je bil Ivan Cankar?

Naj nam odgovori kar sam. Vprav na tej lepi Vrhniki je bilo, ko je sedel v křeml in ves trpek sodil o javnih napakah naroda. Tedaj ga je vprašal nekdo: »Hudi sodnik, povejte nam, kaj pa ste? — Cankar pa mu je ponosen odgovoril: »Slovenski pisatelj sem!«

Miza, od katere je prišlo tako vprašanje, se je zasmejala. Morda se boste danes temu zgrozili. Ni se treba.

Cankarjev odgovor je bil po pravici — in smeh je imel svoje korenine. Vse, kar se je pri nas dotlej spisal, so spisali možje, ki so si od vsakdanjega dela skopali čas za pisateljstvo prikradli. Zato je razumljiva osuplost ljudi, ko se je nenadoma pojavil človek, ki ni ne odvnetnik ne uradnik, ne delavec in ne obrtnik, celo potepuh in rokavničar ni,

an-pak zgolj pisatelj. Zgolj pisatelj in še slovenski — to je stan, ki ga ni bilo v registru slovenskih poklicev.

Cankar pa se je z jasnim spoznanjem in z vso bridkostjo zavedel, da je njegov poklic biti za vsako ceno in za vse žrtve samo slovenski pisatelj. Zavedal pa se je tudi dobro, da to ni stan, ki si ga po mil volji izbereš ali odkloniš. Ta stan je tvoje življenje, je tvoja duša, tvoje srce, vse tvoje bistvo. To je najvišji zakon, zoper katerega ni ugovora. »Romar, odkazano ti je od nebes, da gledaš, kar drugim ni dano gledati, da poveš, kar drugim ni dano povedati.«

In ker je veroval, da mu je pisana ta pot od nebes, mu je isto nebo podarilo jezik in slog, kakor ga ni mojstra nad njega. Zdi se, da ni pisal z umom. Iz srca je izžaljal kaplje krvi, ki so se strjale v besede in je zato prepričan zapisal: »Ne kapljica plemenite krvi, iz čistejšega srca izliti, ne kane brez koristi.« Zmota bi bila, ako bi nas ta bleščati slog prevaril, da bi sodili, češ, kar sipal je stavke v knjigo, vse pisanje mu je bila igračka. Sam ni je nekoč pripovedoval, da ga muči po celo noč, po več dni en sam stavek. In ko ga je zapisal, kaj čuda, da je prišel z Rožnika in ni dejal ves žareč: »Zapisal sem stavek, ki je vreden cekina.«

Dasi pa je Cankar poznal vso svetovno književnost, je njegov jezik ostal čudovito svojstveno slovenski. Noben svetovni mojster ga ni zapeljal, da bi se le nohleo izneveril domu. Slovenskost njegovega izraza, njegovih podob, njegovih porekel je tako pristno naša, da vedo to najbolje oni, ki ga prevajajo v svetovne jezike. Še prav nikomur se ni posrečilo, da bi ga bil zajel in prevzel prav do potankosti.

Cankar pa je s svojim izrazom objel in zajel vso lepo našo domovino: od cesarske ceste do hribovskih stezic, od hribove in gorice do cerkva in banderov, in od křeme do polja in megle — vse mu poje in polje in živi v njegovih besedah. Da, tako je občutil lepo in milobo slovenskega jezika, da se je kar opajal ob zvonjenju lepega teksta, pa — to sem videl sam — ko je čel slab tekst, je občutil že kar telesno bolečino: obraz se mu je nabral v bolesterne gube. Zato ni čuda, da je nekoč rekel: »Spisal bom knjigo, ki ne bo nič povedala, pola pa ho s slovensko besedo kakor polji zlati kragulci.«

Ko bi nam bil dal Cankar samo to lepo našo besedo, zavel samo lepo tega bužnega vrta, ki se mu pravi slovenska domovina, dal bi nam bil silno mnogo. Toda on je vedel, da bi bilo vse to veliko premalo. Res je obetal knjigo samih zlatih kragulčkov — spisal je nam lepo — že vse višja je bila. Da bi služil resnici. Ta služba je bila najtežja — pa najsvetlejša: »Resnica je posoda vsega drugega: lepote, svobode, večnega življenja.«

Bili pa vse življenje, ob vseh prilikah, vsakomur in za vsako ceno odkritostec, bil sovražnik hlinbe in laži — zato ne zadoščo pogum moža, za to je treba heroja, in tak umetnikov heroizem je bil v Cankarju. »Vse moje življenje in nehanje je služilo resnici. Kar sem videl z očmi in razumom, nisem zatajil in ne bi zatajil za same nebeske zvezde.« Ni zatajil in zato ni prizanesel nikomur. Ni udarjal iz osvete, iz maščevalnosti — izžigal je le boljše rano v narodu, v domovini. O njej pravi: »Videl sem jo v nadlogah, v grehih, v sramoti in zmotah, v ponizanju in v bridkosti. Zato sem z žalostjo in s sridom v sreč ljubil tvojo oskrnjeno lepo.«

Tak je bil Cankar: suzil je z lepo resnici. Zato je postal mejnik v slovenski književnosti, zato kazičipot v bodočnosti. Kakor z nerazumljivim sunkom se je ob Cankarju premeknila naša književnost za desetletja naprej, zrasla pod nebo, kjer žare v svetu najvišji vrhovi.

Ali je potem kaj čuda, da je bila pot tega romarja, ki je šel toliko sprotaj in tako visoko, silno samotna? Ali ni bilo podanstvo od zgoraj, da mu usoda ni dodelila niti rodninskega ognjišča? Usoda ga je izbrala, da služ domovini in samo njej. Od 12 let njegovega življenja jih je dal narodu in domovini 25. Dal ji je vse, sam pa živel bedno. Zaničeval je vsako udobnost, zaničoval svoje telo, svoje srce. V boleznih je odvrnil zdravniku: »Kaj! srec zase, jaz zase!«

Po vsaj pravici je mogel zapisati: »Moje delo je knjiga ljubezni — odpri jo, domovina, da boš videla, kdo ti je pravičen sin. Dal sem ti, kar sem ti, kar sem imel; če je bilo veliko ali malo, Bog je delil. Bog razsodi. Dal sem ti svoje srce in razum, svoje lantazije in svoje besede, dal sem ti svoje življenje, kaj bi ti še dal?«

Da, to je bil Cankar: od prve mladostne prešernosti, ko so se odprle mlado oči in se zazrilo v lepo in grehoto domovino pa do trenutka, ko je stala pred njim sodnica smrt — je dajal, dajal in delil — lepo in služil resnici in pravici. Ni bil brez zmota, pa, ako se prebije skozi borbe življenja brez njih? Kakor Michelangelo, ki je v mladosti slikal Leda z labodom, v starosti pa gradil kupolo

na katedralo sv. Petra, tako je Cankar od prvo rože, ki jo je utrgal v ravnini mladosti, šel zadržema levčku preko vseh, zoper vse, dokler ni prišel na vrh in s prečiščenim očesom pogledal nazaj na svojo pot in v »Podobah iz sanj izpovedal svoj zadnji credo: Ko se je njegovo srce razkialo v grozi in bolesti, je dalo, kar je še imelo, trojno zadnje vsebino z vzklikom: »Mati! Domovinal Bog!«

In čigav je sedaj Cankar? Odgovoril narodu sam, Ivan! »Vaš sem, bele ceste, vaš sem dobrane in vaši, vaš sem otroci, vaš, dekleta in fantje, vaš, ve matere trpinke, vaš, vi delavci, ki s sragami potu močite to našo lepo zemljo, vaš, vi vodniki naroda. Vsem nam drž! pred očmi zrcalo lepote, resnice in pravice. Ne zaprimo oč! Pogledimo vanj!«

Poglej, Ivan, svoj narod krog sebe!

Ivala ti za tvojo slovensko besedo, hvala za vso lepo domovino, ki si jo utelisel, za vso resnico, ki si jo razdelil, za pot, ki si jo pokazal in se za bil, ki nas je tepel, pa ne krhav od naše krvi — spleten od kapljice tvojih srčnih srag — in še zahvala za povzličanje, s katerim si izpričal naš slovenski narod in pred vsem svetom izpričal resnico: Ljudstvo, ki ima Prešerna in Cankarja — pa če ne bi ničesar več imelo — je med narodi narod zase in vsak domov o tem je zmota in grehota. Slava Cankarju!

Konec tega govora je globoko segel v vsa srca, da se je marsikatero oko orosilo. Burno je bil sklaniran.

Učitelj g. Paetl Japelj je zanoso deklamiral priloznostno pesem Fr. Jurca: Cankarju.

V imenu ljubljanske mestne občine je govoril občinski svetnik g. Likozar, ki je podčrtal, da je bila Ljubljana prvi Cankarjev veliki svet in da hrani Ljubljana njegov grob, radi česar s pravico imenuje Ivana Cankarja ljubljanske občana.

V imenu ameriških nabiralcev prispevkov za Cankarjev spomenik na Vrhniki je kratko govoril g. Anton Jurca iz Detroita.

Sledil so govori g. Vathena, zastopnika Kreskove mladine, zastopnika ameriških rojakov g. Gabronška, nakar se je vrnilo polaganje vencev. Med mnogimi veni, ki so bili položeni ob vzhodje bronaste Cankarja, nam je zlasti omenili prekrasen venec ameriških Slovencev, univerze, Matice Slovenske, Sokola ter vrhniske šolske mladine, ki so je genljivo poklonila svojemu velikemu Cankarju.

Med pokanjem možnarjev in godbo — ne smemo pozabiti krasnega petja mešanega zbora, ki je zapel v srec segajočo priloznostno pesem »V spomin Ivanu Cankarju — je predsednik Jurca izročil spomenik v varstvo trški občini vrhniski, g. župan Maroll pa je z lepim govorom prevzel spomenik v varstvo, s čimer je bil spored odkritja Cankarjevega spomenika končan.

Slavnostni banket

Po slovesnosti, ki je trajala do pol ene, so se odlični gostje zbrali v dvorani Rokodelskega doma k banketu.

Vrsto napitnice je otvoril g. župan dr. Maroll s tem, da je nazdrvil zastopniku bana, g. dr. Pirkmajerju ter zastopniku armade.

G. dr. Pirkmajer je dvignil čašo, da pravi Ivanu Cankarju kot moža, ki je povečal mater in domovino ter da vzpodbode kulturne in gospodarske delavce, zlasti pa pridne Vrhnijane, da pomagajo dograditi našo domovino. Dejal je, da Cankarjev spomenik ne znači le proslavitev Cankarja, marveč vseh onih, ki so svoje sile dali svoj domovini, da velja vsem trmivim junakom in vsem živim, današnjim graditeljem domovine, zlasti presvetlemu našemu vladarju, kateri je vzel junaško v roke vaje naše države.

V imenu Ljubljane je govoril g. podžupan prof. Jarec, ki je častil vrhniskemu županu in občinskemu odboru, ki je postavil krasni spomenik, ter voščil Vrhniki najlepši napredek v kulturnem in gospodarskem pogledu.

Rektor univerze g. dr. Dolenc je v krasnem sku opisal našo narodno govornice, ki jo je uteloval lili Primož Trubar, s fincasni kulturnega jezika bogato opremlil mož z Vrbe, France Prešerna, v Vrhnika je tudi Ivan Cankarja, o čemer je predstavil govornik enega največjih kulturnosev, očeta slovenske besede, glasnika, ki je slovensko misel sporečil tujim narodom, heroja za pravico in lepo. Priznal ga je kot enega najpomembnejših utemeljiteljev slovenske univerze. V tem duhu bo Cankarjevo delo preživelo njegov spomenik in bo, dokler bo slovenski rod bil, zaključil